Освітній простір України

УДК 37.013(477)
ББК 74.04(4Укр)4
О 72

ISSN 2409-9244
Osvitnij prostir Ukraïni

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ ДВНЗ "ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА".

(Освітній простір України. 2015 р. Випуск 5, 190 с.)

У журналі вміщено науковий доробок відомих українських та зарубіжних учених з актуальних проблем освіти дітей та молоді у сучасному полікультурному просторі в руслі її глобалізації.

Представлені результати наукових досліджень педагогічних, гуманітарних, психологічних та соціальних напрямів, які можуть бути використані науковцями, викладачами, аспірантами, студентами. Журнал розраховано також на всіх тих, для кого означені проблеми становлять науковий інтерес.

Видається з 2014 року.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань ВАК України.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ №20663-10463Р (від 15.04.2014 р.).

Друкується за ухвалою Вченої ради
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника"

Редакційна рада: д-р філол. наук, проф. В.В.Грещук *(голова ради)*; д-р філос. наук, проф. С.М.Возняк; д-р філол. наук, проф. В.І.Кононенко; д-р істор. наук, проф. М.В.Кугутяк; д-р юрид. наук, проф. В.В.Луць; д-р фіз.-мат. наук, проф. Б.К.Остафійчук; д-р пед. наук, проф. Н.В.Лисенко; д-р хім. наук, проф. Д.М.Фреїк.

Редакційна колегія: д-р пед. наук, проф. Н.В.Лисенко *(голова редколегії)*; д-р психол. наук, проф. І.Д.Бех; д-р пед. наук, проф. Н.М.Бібік; д-р пед. наук, проф. В.І.Бондар; д-р пед. наук, проф. Г.П.Васянович; д-р істор. наук, проф. В.С.Великочий; д-р філос. наук, проф. І.М.Гоян; д-р філол. наук, проф. В.В.Грещук; проф. соціол. Д.Девіс; д-р пед. наук, проф. Т.К.Завгородня; д-р психол. наук, проф. Л.Д.Заграй; д-р психол. наук, проф. З.С.Карпенко; д-р пед. наук, проф. Я.П.Кодлюк; д-р філол. наук, проф. В.І.Кононенко; канд. пед. наук, проф. В.І.Костів; д-р пед. наук, проф. Т.М.Котик; д-р філос. наук, проф. В.К.Ларіонова; д-р пед. наук, проф. М.М.Марусинець; канд. пед. наук, доц. Л.О.Мацук *(відповідальний секретар)*; д-р філос. наук, проф. Г.Й.Михайлишин; доц. К.Молнар; д-р психол. наук, проф. В.П.Москалець; д-р пед. наук, проф. З.І.Нагачевська; канд. пед. наук, доц. М.І.Олійник; І.І.Орос; канд. пед. наук, проф. О.С.Рега; д-р пед. наук, проф. О.Я.Савченко; д-р соціол. наук, проф. І.Соріна; д-р політ. наук, проф. І.Є.Цепенда; д-р філос., д-р пед. наук, проф. В.М.Чайка; д-р пед. наук П.Шандор; д-р філос. К.Ющак.

Адреса редакційної колегії:
76000, Івано-Франківськ, вул. Мазепи, 10, Педагогічний інститут
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"

© ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", 2015
© Видавництво ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", 2015

ЗМІСТ

Історія педагогіки

Іванюк Ганна. Тенденції розвитку сільської школи України (1972–1984 рр.) 7

Крамар Валентина. Просвітницько-педагогічна спадщина П.П.Чубинського 14

Олійник Марія. Особливості змісту і форм організації професійної підготовки майбутніх вихователів у вишах України та країн Східної Європи 19

Скоморовська Ірина. Внесок Михайла Галущинського в організацію культурно-освітньої роботи в Галичині 26

Фаненштель Наталя. Філософські та психологічні основи педагогічної концепції Степана Балея (1885–1952 рр.) 31

Вища школа

Бойчук Алла. Професійна підготовка фахівців туризму у ПТНЗ в контексті регіональних вимог і потреб 37

Борин Галина. Формування професійної культури студента у процесі фахової підготовки 43

Кафарська Ольга. Вплив засобів масової інформації на формування громадянської культури студентської молоді 48

Кириченко Іван. Методична система формування творчих умінь майбутніх педагогів-художників із основ образотворчої грамоти 54

Колісник-Гуменюк Юлія, Гуменюк Василь. Професійно-етична культура фахівця медичного профілю: взаємозалежність між професійною культурою та етикою 62

Лазарович Надія. Нові підходи до підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах переходу на дистанційне навчання 70

Липа Ірина. Позакласна музично-просвітницька діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва 74

Лісунова Людмила. Структура і зміст естетичного сприйняття майбутніми вчителями образотворчого мистецтва творів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва 78

Париляк Лілія, Воробець Олексій. Курс "Діалектна лексикографія" у системі професійної підготовки студентів-філологів 84

Титунь Оксана. Когнітивно-інформаційна складова готовності студентів до виховної роботи в початковій школі 88

Чернявський Богдан. Комп'ютерні технології навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва як предмет наукових психолого-педагогічних досліджень 93

Теорія виховання

Кулик Іванна. Особливості педагогічної підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей: чоловік – батько 98

Лисенко Олександра. Людина – суб'єкт, носій і творець цінностей: вітально-чуттєві цінності 103

Матішак Маріанна. Формування соціальної компетентності: напрями співпраці педагога з батьками молодших школярів 110

Мацук Людмила. Вплив сюжетно-рольових ігор на міжособистісне спілкування 4–5-річних дітей 115

Парфанович Іванна. Методологічні підходи до профілактики девіантної поведінки учениць сучасної загальноосвітньої школи 120

Чупахіна Світлана. Обдарована дитина: психолого-педагогічний аспект діяльності педагога в ДНЗ 127

Теорія навчання

Вдовченко Віктор. Теоретико-методичні підходи до розробки спеціалізацій "Художньо-проектна творчість", "Декоративно-прикладне мистецтво", "Основи дизайну" на профільному рівні підготовки учнів 10–11 класів у системі неперервної художньо-проектної освіти 134

Кирста Наталія, Демків Тетяна. Ґендерна освіта: теоретичний аспект проблеми 141

Когут Наталія. Проблеми раннього навчання іноземних мов у німецькомовних країнах: сучасні педагогічні погляди 146

Кравець Надія. Системний підхід до формування пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку у пошуково-дослідницькій діяльності 150

Лисенко Неллі. Тенденції розвитку дошкільної освіти у сучасних європейських країнах: перспективи для творчих запозичень 156

Марчій-Дмитраш Тамара. Особливості організації навчальної діяльності молодших школярів у процесі вивчення іноземної мови 161

Мельник Марина. Особливості педагогічного пошуку обдарованих старшокласників 166

Сливка Лариса. Спрямованість навчально-виховного процесу школи на збереження і зміцнення здоров'я учнів: досвід педагогів республіки Польща 173

Сліпчишин Лідія. Метафоричне мислення як засіб смислового наповнення результату творчості майбутніх фахівців народних художніх промислів 178

Шимків Інна. Теоретичні засади внутрішнього моніторингу в освітній системі Німеччини 183

УДК 37.018.51 (477 "1972/1984")
ББК 74.2.03

Ганна Іванюк

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ (1972–1984 рр.)

У статті висвітлено результати історико-педагогічних студій розвитку сільської школи в Україні. Розкрито вплив соціального замовлення на освіту учнів сільських шкіл, нормативно-правового забезпечення їх діяльності. Дослідження ґрунтується на ключовій ідеї зовнішньошкільної диференціації розвитку сільської школи, що було характерним для періоду "Трансформації сільської школи та пошуки шляхів наближення її до міської". У межах означеного періоду розкрито сутність завдань, змістово-методичного та організаційного забезпечення діяльності сільських шкіл на етапі "Уніфікації діяльності сільської школи (1972–1984)". Виокремлено як позитивні тенденції, так і ті, що гальмували поступ сільської школи.

Ключові слова: *тенденції розвитку, сільська школа, зміст освіти, реформа загальноосвітньої школи, мета освіти, навчальні програми, навчальні плани.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Студіювання означеної проблеми ми відносимо до етапу подолання відмінностей між сільською школою та міською в умовах уніфікації освіти. Школа в сільській місцевості розвивалася на спільній з міською нормативно-правовій базі, що увиразнило пріоритет загальносоюзних завдань, зменшення впливу Української РСР (як і інших республік) на визначення освітньої політики. Зовнішньошкільна диференціація діяльності сільської та міських шкіл полягала в уточненні мети, особливостей організації та змістово-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в сільській школі. Аналіз сутнісних особливостей результатів зовнішньої диференціації уможливлює виокремлення тенденцій, що найістотніше відображають поступ сільської школи в означених хронологічних межах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій, наукових доробків радянської доби дає підстави стверджувати, що суспільний інтерес до трудового навчання, вдосконалення змісту, форм, організації суспільно-корисної праці, профорієнтації зумовив інтенсивність досліджень. Враховуючи те, що багато науковців радянської доби розглядали окремі аспекти розвитку сільської школи з позицій "переваг" радянської системи освіти, ми не орієнтуємось на ці дослідження.

З огляду на те, що сільська школа є достатньо численною (у системі освіти України), інтерес до досліджень її діяльності зріс у незалежній Україні. Ці дослідження характеризуються міждисциплінарними підходами. Сільська школа розглядається як педагогічне явище та соціокультурний феномен (Н. Бібік, Г. Іванюк, Н. Калініченко, О. Коберник, В. Кузь, І. Осадчий, О. Савченко, Н. Шиян).

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми, який присвячується означена стаття. З'ясування узагальнених особливостей, що були характерними для діяльності та розвитку сільської школи в 1972–1984 рр. уможливили виокремлення взаємозв'язків, а саме політико-економічних, соціальних,

що впливали на розвиток сільської школи. Якісні трансформації в діяльності сільської школи розглядаємо в руслі загальнодержавних стратегій (зовнішня диференціація), що достатньо яскраво простежується у змісті біології, трудового навчання та суспільно-корисної праці, діяльності учнівських трудових бригад.

Мета. Висвітлення основних тенденцій, що найвиразніше характеризують розвиток сільської школи України в 1972–1984 рр.

Виклад основного матеріалу. Хронологічні межі дослідження (1972–1991) відносимо до періоду, що визначили як: "Трансформація сільської школи та пошуки шляхів наближення її до міської". У межах цього періоду ми розглядаємо етап: "Уніфікації діяльності сільської школи (1972–1984)".

Варто відмітити, що на цьому етапі сільська школа виконувала замовлення держави щодо забезпечення умов для переходу до обов'язкової загальної середньої освіти й підготовки молоді до праці в промисловості, сільському господарстві, закладах культури. Устремління до подолання відмінностей між сільською та міською школою зумовили стандартизацію змісту загальної середньої освіти, що досить прозоро простежується у навчальних планах, єдиних для обох шкіл. Загалом навчальні плани з основ наук були приведені до єдиних вимог. Перехід на новий зміст освіти здійснювався поетапно. В 1973–1974 н.р. 1 та 7 класи працювали за новими програмами з усіх предметів; 8–10 класи перейшли на нові програми з математики, української та російської мов; у 1974–1975 н.р. у 8 класах було завершено перехід на новий зміст освіти, а в наступному навчальному році – у 9–10 класах [7, арк. 151].

У ці роки простежується посилення ідеологічної спрямованості змісту освіти на тлі подолання відмінностей між сільською і міською школою. Уводилися зміни щодо викладання російської мови в сільських школах, а саме: в школах з українською, угорською, молдавською мовою навчання 4–8 класи, в яких налічувалося понад 25 учнів, ділилися на підгрупи. В школах з угорською і молдавською мовами навчання (Закарпатська, Чернівецька та Одеська області) створювалися підготовчі класи. Водночас збільшувалася кількість учнів у 2–3 (з українською мовою навчання) та 1–2 класах (з молдавською та угорською мовами навчання) [1, арк. 2–3]. Проте означені нововведення були мотивовані ідейно-політичними чинниками: створення умов для формування єдиної спільності "радянський народ", стирання етнокультурних особливостей.

Вивчення матеріалів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, а це – інформації, довідки, листи, направлені до ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР та інших державних органів з питань народної освіти, дає підстави вважати, що зміст навчальних програм сільських шкіл не вирізнявся від міських: "З 393-х навчальних програм, що діють у середній школі, 69 стабільних. Із загальної кількості програм – 58 знаходяться у компетенції Міносвіти УРСР (оригінальних), з яких 36 стабільних" [7, арк. 152]. Приведені дані стверджують уніфікацію навчальних програм для загальноосвітніх шкіл на всіх теренах радянської держави.

Зміст підручників уточнювався, "підганявся" до нових соціально-політичних та економічних запитів держави. Переглядалися і вносилися зміни в підручники з української літератури, історії, географії УРСР у світлі доповіді Л. Брежнєва "Про п'ятдесятиріччя Союзу РСР" [7, арк. 152]. У змісті гуманітарних дисциплін простежується ідеологічна домінанта. В матеріалах, надісланих до Ради Міністрів УРСР Міністерством освіти УРСР, що мали назву "Інформація про хід виконання

постанови Ради Міністрів УРСР від 29 червня 1973 р. №302 "Про хід виконання Постанови ЦК КПРС від 7 липня 1972 р. №326 "Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і дальший розвиток загальноосвітньої школи в УРСР" [7, арк. 152], простежується системний перехід загальноосвітньої школи на нові стандартні навчальні програми. В інших документальних джерелах – інформаціях, довідках, листах, направлених до ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР та інших державних органів з питань народної освіти; у доповідній Секретареві ЦК Компартії України В. Маланчуку "Про структуру програми з української літератури для учнів 4-х – 10-х класів загальноосвітніх шкіл УРСР" [7, арк. 57, 58] ми спостерегли той факт, що уніфікація змісту освіти з гуманітарних предметів була наріжним каменем "оновлення" програм і підручників для середньої школи. Прикладом такого підходу є програма з української літератури Вона була об'єктом уваги ЦК Компартії України. "Програма з української літератури для загальноосвітніх шкіл УРСР побудована на основі принципів і за структурою програми з російської літератури, яка схвалена Колегією Міносвіти СРСР в 1974 році" [7, арк. 57]. З програми знімалися теми "менш важливі", їх замінювали "актуальними і вищими за ідейно-художнім рівнем" [7, арк. 58].

Розбудова промисловості та сільського господарства з урахуванням технічного прогресу, нових технологій зумовили якісний поступ розвитку змісту навчання, наближення його до потреб суспільства, що потребувало фахівців нового покоління. Відтак, значна увага приділялася вдосконаленню сільськогосподарської спрямованості змісту викладання біології.

Вивчення джерел Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ф. 166), документів засідання Колегії Міністерства освіти УРСР (рішення, постанови, доповідні записки) свідчить про достатньо системну організаційно-методичну роботу керівних органів освіти щодо викладання біології [8]. Зокрема, у "Довідці про стан викладання за удосконаленими програмами, якість знань і практичних навичок з біології у загальноосвітніх школах Української РСР" окреслено завдання поєднання викладання біології та піднесення якості навчання учнів з формуванням діалектико-матеріалістичного світогляду, вихованням інтересу до сільськогосподарської праці [8, арк. 49]. Вивчення біології в загальноосвітній школі мало сприяти поєднанню навчання з продуктивною працею в сільському господарстві, підготовкою школярів до реалізації Продовольчої програми СРСР [8, арк. 49].

Як засвідчує означений документ, значна увага приділялась формуванню політехнічного світосприймання змісту біології. У навчально-виховному процесі вчителі використовували міжпредметні зв'язки для ознайомлення учнів з науковими основами сільськогосподарського виробництва, мікробіології, охорони здоров'я, розкриття сутності нових технологій, їх ролі в підвищенні продуктивності праці. Значне місце у процесі вивчення біології також посідали міжпредметні зв'язки з економікою сільського господарства, екологією. В окремих загальноосвітніх школах (ЗОШ), що працювали як показові, Київської (Красилівська ЗОШ), Житомирської (Поколівська ЗОШ), Кіровоградської (Комишуватська ЗОШ), Херсонської (Павловська і Олексіївська ЗОШ) [8, арк. 51] областей упроваджували в навчально-виховний процес сільськогосподарське дослідництво у зв'язку з вивченням основ біологічних наук і виробничими завданнями колгоспів, науково-дослідними темами провідних дослідних інститутів. Значно посилювалася практична складова

підготовки учнів з біології, а саме: їхня підготовка до життя й трудової діяльності [8, арк. 5]. Досвід окремих загальноосвітніх шкіл був їхньою "візитівкою".

Однак посилення природничої та практико-зорієнтованої компоненти змісту біологічної освіти не дало потужних поштовхів до розвитку сільської школи загалом, а оновлена програма з біології не мала значного впливу на її розвиток. Загалом простежується протиріччя між суспільними вимогами щодо вдосконалення викладання біології в загальноосвітніх школах та невідповідністю матеріальної бази сільських шкіл; між потребами інтенсифікації розвитку галузей господарства на засадах науково-технічного прогресу, ігнорування пріоритетного розвитку сільського господарства. Таким чином, гальмування розвитку сільської школи тих років зумовлене як соціальними, так і економічними чинниками. Пріоритет щодо вивчення біології не реалізувався в практичному житті. Так, у Київській області 154 середніх і восьмирічних шкіл не мали кабінетів біології; у Хмельницькій – 146; у Миколаївській – 120; у Полтавській – 114. Шкільні кабінети біології здебільшого були недостатньо обладнанні. Задекларовані завдання зв'язку викладання біології з науковими здобутками та можливостями, впровадження у виробництво часто залишалися в звітах різних рівнів [8, арк. 56].

Окрім особливостей вивчення біології, сільські школи відрізнялися від міських хіба що в частині трудового навчання та біології, тобто різноманітним змістом продуктивної праці учнів у трудових об'єднаннях, шкільних лісництвах, на кролефермах, у теплицях. Спрямованість сільської школи на виконання Продовольчої програми, заорганізованість і формалізм, приписки у звітах – ці явища вихолощували розвивально-виховну сутність праці.

Вивчення архівної "Довідки про стан викладання за удосконаленими програмами, якість знань і практичних навичок учнів з біології у загальноосвітніх школах Української РСР" дає підставити стверджувати, що сільська школа виділялася лише в контексті участі учнів у зв'язках із сільськогосподарським виробництвом, працею в трудових об'єднаннях, виконанням завдань, що не впливали на розвиток її якісних показників.

Тенденцією цього періоду було посилення уваги партійно-державного апарату до вдосконалення змісту і метолів трудового навчання учнів сільських шкіл та суспільно корисної праці. Навчально-методичне забезпечення лише трудового і виробничого навчання здійснювалося на республіканському рівні. У грудні 1977 р. відбувся Республіканський семінар, що мав назву "Удосконалення форм і методів трудового навчання і виховання". Ключове питання семінару – завдання трудового і виробничого навчання в сільських загальноосвітніх школах республіки [5, арк. 8].

Сільська школа була зорієнтована насамперед на підготовку учнів до праці в сільському господарстві. Так, учні восьмирічних шкіл вивчали дисципліну "Сільськогосподарська праця" за програмою та методичними рекомендаціями, що були розроблені для сільських шкіл. Змістові лінії програми окреслювали інформацію про сезонні особливості праці в сільському господарстві; застосування їх у практиці. Наприклад, для 4 класу в осінній період програмові вимоги передбачали наступне: екскурсії на навчально-дослідну ділянку; збирання й облік урожаю; осінній обробіток ґрунту, внесення добрив; вирощування цибулі, огірків і картоплі; підготовка до закладання та проведення дослідів [4, арк. 31]. У 5 класі в цей же період: збирання та облік урожаю, обробіток ґрунту вирощування капусти, помідорів і коренеплодів.

Вивчення документів "Програми та методичні розробки по трудовому навчанню для восьмирічних та середніх шкіл", "Сільськогосподарська праця для сільської школи (4–5-ті класи)" засвідчує, що характерним для навчально-методичного забезпечення сільської школи на даному етапі є зв'язок наукових знань з практикою їх застосування в особистісній та професійній, зокрема сільськогосподарській, сферах [4, арк. 32]. Для старшої школи були укладені професійно зорієнтовані програми з трудового навчання, зокрема у програмі "Підготовка майстрів машинного доїння" окреслено мету: "Забезпечити політехнічну підготовку молоді і сприяти всебічному розвитку їх, виховувати любов і комуністичне ставлення до праці в сільському господарстві" [4, арк. 51] та пропонувалися до вивчення такі розділи: "Основи кормовиробництва", "Основи тваринництва", "Механізація виробничих процесів на фермі великої рогатої худоби", "Основи молочної справи", "Організація і технологія механізації робіт на фермі великої рогатої худоби" [4, арк. 49, 51].

У "Програмах і методичних розробках по трудовому навчанню для восьмирічних і середніх шкіл" також ключовим напрямом навчально-методичного забезпечення розвитку сільської школи означено профорієнтаційну роботу. Розроблено методичні рекомендації для шкільної бібліотеки з проблем профорієнтації учнів. У контексті пріоритету трудового виховання школярів та профорієнтаційної роботи в Республіканському учбово-методичному кабінеті трудового навчання і профорієнтації підготовлено посібник "Трудове навчання сільськогосподарського напрямку для учнів 9-х–10-х класів", що вміщував практико зорієнтовані задачі та вправи. Наприклад: "Який рівень механізації вирощення зернових культур у господарстві, якщо число затрат машинної праці становить 29 000 людино-годин, а число ручної праці – 3 500 людино-годин?". (*Відповідь – 89%*). *Задача 2.* "Вам як трактористу дано завдання виорати поле в 17 га за 10 год. В колгоспі є різні трактори і плуги. Як ви організуєте роботу? Який розрахунок треба зробити?" [6, арк. 1, 36, 39, 40].

У нових програмах для старших класів рекомендувалося вводити трудові політехнічні практикуми. Мета їх – засвоєння учнями основних знань з електротехніки, радіотехніки, металообробки, автоматики, технічного креслення, прикладної хімії, конструкції трактора, плодівництва, овочівництва, тваринництва, агрономії, машинопису тощо. На думку авторів програм, політехнічні практикуми мали сприяти професійній орієнтації учнів. Основною формою навчання була практична робота учнів [6, арк. 58]. У нових програмах передбачалося приділяти більше уваги навчанню школярів конструюванню, розвиткові їхніх технічних здібностей.

Міністерство освіти УРСР та Республіканський учбово-методичний центр трудового навчання і профорієнтації ввели "Трудову книжку школяра", яка містила скоріше громадські, несуттєві для професійної підготовки графи, наприклад: "Постійні і громадські доручення", "Участь у гуртках, олімпіадах, конкурсах", "Змагання на кращого тракториста, слюсаря", "Суспільно-корисна праця" [6, арк. 46]. Зміст усіх вказаних документів ілюструє тезу про те, що пріоритет трудового виховання та навчання учнів сільських шкіл у навчально-методичному забезпеченні був очевидним. Крім того, спостерігалося посилення ідейно-політичної пропаганди.

З метою пропаганди привабливості та соціальної значущості учнівських трудових бригад у 1975 р. Міністерство освіти УРСР провело підсумки республіканських змагань "Юні господарі землі". Кращих успіхів в соціалістичному

змаганні домоглися учнівські виробничі бригади Запорізької, Черкаської, Вінницької, Волинської, Ворошиловградської областей та шкільні лісництва Закарпатської, Івано-Франківської та Чернігівської областей. Всього учнівськими трудовими колективами було проведено понад 10 тис. експериментів і дослідів, половина з них виконувалася на замовлення наукових установ. Більше 1,6 тис. з них впроваджувалися в практику сільського господарства. Кращі учнівські виробничі бригади одержували непоганий урожай зернових (28–34 ц/га пшениці, 86 ц/га кукурудзи, 320 ц/га цукрових буряків); доглядали за лісорозсадниками, робили нові насадження, збирали насіння трав, дерев і кущів [3, арк. 115–152].

Документи засідання Колегії Міністерства освіти УРСР (стенограми, рішення, заходи, доповідні записки (30 січня 1980 р.), зокрема Постанова Колегії Міністерства освіти УРСР, секретаріату ЦК ЛКСМ України від 15.01.1980 р. "Про підсумки участі делегації Української РСР у Всесоюзному зльоті трудових об'єднань школярів", свідчать про суспільну значущість підготовки учнів сільських шкіл до вибору сільськогосподарських професій. Показовими у цьому плані були зльоти учнів, задіяних в сільському господарстві, як-от Всесоюзний зліт трудових об'єднань школярів, що був приурочений до 25-річчя учнівських виробничих бригад і відбувся у липні-серпні 1979 р. в Запорізькій області. Учні сільських шкіл Запорізької, Донецької, Кримської областей стали переможцями в конкурсах доярів, тваринників, рільників, садівників, лісівників [10, арк. 5].

Варто відзначити, що в 1970-х – 1980-х роках сільська школа мало чим відрізнялась від міської за змістом, формами й методами навчання. Однак у сільській школі трудова підготовка учнів здійснювалась в інших соціально-культурних умовах.

Вивчення документів, направлених до ЦК Компартії України, Верховної Ради, Ради Міністрів УРСР з питань народної освіти, зокрема інформацій, доповідних, листів "Про роботу по дальшому поліпшенню трудового навчання і підготовки учнів загальноосвітніх шкіл до праці" [9, арк. 91–92] засвідчує пріоритет трудового виховання учнів. Це підтверджують статистичні дані 1983 р.: трудовим навчанням у галузі сільського господарства було охоплено 223,3 тис. учнів сільських шкіл, що становило понад 70% учнів 9–10 класів. Вони долучалися до суспільно-корисної та продуктивної праці в сільському господарстві як під час навчального процесу, так і в період літніх канікул. В інформації Міністерства освіти УРСР до Ради Міністрів УРСР наводяться дані про залучення учнів сільських шкіл до роботи в трудових об'єднаннях в колгоспах і радгоспах, промислових підприємствах, комунальному господарстві та в сфері побутового обслуговування. Так, у тому-таки році в 46,6 тис. трудових об'єднань понад 2 млн учнів працювали на полях колгоспів, радгоспів, у сфері обслуговування, ними було виконано робіт на 97,4 млн. крб. [9, арк. 91–92].

Матеріал, викладений у Наказі Міносвіти УРСР №27 від 12.02.1976 р. "Про підсумки виконання планів і соціалістичних зобов'язань 1975 р. і в IX п'ятирічці в цілому в галузі народної освіти та заходи до виконання завдань першого року десятої п'ятирічки" (ЦДАВО України), свідчить про низьку, а іноді вкрай незадовільну матеріальну базу для вивчення предметів сільськогосподарського спрямування в багатьох сільських школах. Внаслідок цього в більшості з них якість професійної підготовки учнів була низькою [2, арк. 72–79].

У великих середніх загальноосвітніх школах упроваджувалося поглиблене вивчення окремих предметів. Однак, як засвідчує практика, таких шкіл було небагато. В окремих середніх загальноосвітніх школах функціонували класи з

поглибленим вивченням фізики, математики, біології, хімії. Такі школи не мали широкого розвитку. Тогочасні спроба посилення трудового виховання учнів сільських шкіл та профорієнтація школярів на широкий спектр галузей народного господарства не мали реальних успіхів.

Матеріально-технічне забезпечення виробничого навчання, як і раніше, здійснювали колгоспи та радгоспи. Завдяки цьому навчальні заклади забезпечувалися тракторами, комбайнами, при школах створювалися кабінети механізації сільського господарства, основ сільськогосподарського виробництва, художніх промислів [1, арк. 13–16].

Висновки. Історико-педагогічні студії з означеної проблеми уможливили з'ясувати та виокремити основні тенденції розвитку сільської школи України в 1972–1984 рр.

Сільська школа розвивалася у руслі загальнодержавних (союзних) пріоритетів щодо підготовки учнів до праці в умовах переходу до індустріального суспільства. Економіка села в державних стратегіях розглядалася як потужний фактор у становленні політично сильної індустріальної держави. З одного боку, сільська школа виконувала місію поповнення індустріальних міст та окремих районів (Сибір, Далекий схід) трудовими ресурсами, а з іншого – мала підгодовувати учнів до праці у сферах культури, аграрного сектора економіки, продовження навчання у закладах професійної освіти (різних рівнів). Дослідження трансформаційних змін у діяльності сільської школи ґрунтується на сутнісних взаємозв'язках із соціальним, економічним середовищем, що сприяє її розвою або гальмує його.

Виявленні нові знання, що окреслюють зовнішню диференціацію, основні тенденції розвитку сільської школи можуть слугувати в подальших дослідженнях діяльності та розвитку сільської школи України як соціокультурного феномена (в інші історико-педагогічні періоди).

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 15, спр. 8165, 21 арк.
2. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8574, 153 арк.
3. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр.8853, 231 арк.
4. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8901, 210 арк.
5. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8910, 190 арк.
6. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8946, 58 арк.
7. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр.8973, 112 арк.
8. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 9206, 195 арк.
9. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр.9213, 133 арк.
10. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 9048, 146 арк.

The article presents the results of historical and educational research of rural school development in Ukraine. Disclose the effect of social order for education students in rural schools, regulatory support their activities. The study is based on the key idea external-school differentiation of rural school development that was characteristic of the period, "Transformation of rural schools and finding ways to overcome the differences with the urban school." Within this period reveals the essence of tasks meaningful methodological and organizational support of rural schools in the stage of "Unification of activity of rural school (1972-1984)." It is identified as positive trends, as well as those that hampered the progressive development of the rural school.

Key words: *development trends, rural school, the content of education, the reform of secondary school, the purpose of education, training programs, curricula.*